

SV. TOMÁŠ NA PRELOME ČASOV

FERKO SKYČÁK

František Skyčák ml. (1899-1945) – novotomistický filozof aktualizujúci filozofiu na slovenské kultúrne pomery. Narodil sa v Kline (Dolný Kubín) ako syn slovenského národovca a ľudáckeho politika Františka Skyčáka. Po absolvovaní bohosloveckých štúdií v Budapešti a v Prahe pôsobil od roku 1922 ako profesor filozofie na Teologickej akadémii v Spišskej Kapitule. V rokoch 1938-1945 bol rektorom Spišského seminára. Prispieval najmä do časopisov *Kultúra*, *Pero*, *Svoradov*, *Filozofický sborník MS*, *Slovenské pohľady*, *Obroda a Verbum*. Vo svojom myslení zdôrazňoval kritický vzťah k scholastickej tradícii a jasné formulovanie hodnotového ideálu. Novotomizmus má byť podľa neho životno-filozoficky a personalisticky otvorený. Hlavné state: *Polemika Skyčák – Clementis (Pero 1933, č. 5-9)*; *Výkonnosť dnešnej scholastiky (Slovenské pohľady 1940, č. 12)*; *Nová slovenská náročnosť (Obroda 1944, č. 6)*; *Samostatné chápanie sveta (Verbum 1946, č. 1)*.

(jl)

Znovunastolenie myšlienkového systému sv. Tomáša Aquinského do európskeho života v minulom storočí patrí medzi najväčšie objavy, z ktorých dnešné ľudstvo žije a ďalej má žiť.

Ale ako? Či vôbec bolo treba objavovať sv. Tomáša? Azda jeho náuka v svojej dobe nepôsobila dosť priebojne? Azda on sám nezapôsobil dosť cez katolicizmus, ktorý ho hneď od počiatku pokladal za svojho učiteľa? Už pápež Ján XXII. vyhlásil r. 1318, že „sv. Tomáš svojou náukou viac osvietil cirkev, než všetci ostatní učitelia.“ Otcovia shromaždení na tridentskom sneme popri Písme a pápežských dekrétach upotrebili sumu sv. Tomáša za hlavnú pomôcku, z ktorej čerpali rady, dôvody a náuky. A aj po tridentskom sneme je známy celý rad úradných, cirkevných schválení učenia sv. Tomáša.¹

Jednako, sv. Tomáša bolo treba objaviť, lebo všetko to sa vzťahovalo naň viac ako na teologa. No sv. Tomáša ako *filozofa*, ako *učiteľa úplnej prirodzenej múdrosti životnej* bolo treba objaviť až v našej dobe.

Je to skoro osudom mysliteľov, že ich musia objaviť znovu a znovu, dobývať postupne, niekoľko ráz. Tak Platón a Aristoteles pôsobili v dejinách ľudstva len na viaceré vrhy. Spinoza účinkoval vlastne len cez lessingovcov, teda asi sto rokov po svojej smrti a aj Kant len cez t. zv. novokantistov sa domôhol patričného vplyvu. Kirkegaarda si povšimli len najnovšou existenciálnou filozofiou. Podobne, musely prísť duchovné a sociálne pomery našich časov, aby sme úplne ocenili význam a hodnotu myšlienok sv. Tomáša.

¹ Maritain, *Le docteur angélique*, Paris 1930, str. 197-203.

K obnoveniu sústavy sv. Tomáša došlo tak, že intelektuáli posledných storočí boli zväčša úplne zabratí do romantiky naturalizmu. Oddávali sa azda krásnemu, ale nepravdivému preludu, ako by samými prirodzenými prostriedkami bolo možno dokonale zvládnuť ľudský osud. Mysleli, že len samým rozumom, úplne nezávislým umením, dôkladnejším pestovaním techniky a organizácie práce a spoločenských daností sa podarí z našej starej zeme urobiť dosiaľ neslýchanú krásnu záhradku neobmedzeného blahobytu, kultúry a osobného úspechu. Nazdávali sa, že sa to podarí práve odbúraním všetkého náboženského snaženia, ktoré podľa nich bolo nielen daromné, ale i na závädu dosavadného života.

Prezieraví duchovia storočia však zbadali, že takéto pojmie spôsobí rozvrat a zavedie ľudstvo do nešťastia. (Čo sa medzitým aj stalo). Začalo sa preto volať po novom životnom postoji, po filozofii a metafyzike, ktorá by jednak obsiahla obrovské výdobytky novej doby, jednak by zachovala aj tie storočiami vyskúšané duchovné základy, na ktorých sa zbudoval kresťanský západ. Zprvu sa myslelo, že európsku civilizáciu takto zachráni Kant. Ozvalo sa volanie „Nazad ku Kantovi“, „Nazad k metafyzike, aspoň k postavenej na mimorozumových činiteľoch.“ Čoskoro sa však zbadalo, že Kant, hoci chcel to najlepšie, duchovný život ochrániť pred naturalistickým rozkladom, metafyziku postaviť na kráľovskú podnož matematickej istoty, jednako svojim apriorným iracionalizmom bol vlastne tým „všedrvicom“, čo sa dôkladne pričínili o rozvrat novodobého života. Katolíci sa preto rozpačovali na sekulárnu objektivistickú myšlienkovú sústavu sv. Tomáša, ktorá už raz na prelome časov bola vykonala nádhernú syntézu nadprirody a prírody.

Tak sa stalo, že azda najväčší pápež posledných storočí, Lev XIII. považoval za svoju prvú starosť znovu nastoliť celú filozofickú náuku sv. Tomáša. Hneď v prvom roku svojho pápežstva, 14. augusta 1879 vydal povestnú encykliku „Aeterni Patris“, v ktorej obnovuje nie azda len jednotlivé subtilné náuky, ale „celú múdrosť sv. Tomáša, na pozdvižnutie a obranu katolíckej viery, k prospechu spoločnosti a na zveľadenie všetkých vied.“²

Obnovená náuka sv. Tomáša sa utešene ujala. Odvtedy všetkými pápežmi odporúčaná, kódexom výslovne prikazovaná, pestovaná nespočetnými mysliteľmi, je dnes azda jedným z najdôležitejších filozofických a svetonáhľadných smerov. Životná múdrosť sv. Tomáša aj pre nás Slovákov musí byť rozhodným životným činiteľom a to obzvláste v dnešných prelomových časoch.

Na všetkých stranách sa hovorí, že žijeme na prelome časov. Musíme si náležite uvedomiť, či je tomu tak a čo to vlastne znamená.

Je nepochybné, že sme svedkami grandióznych udalostí. Okolo nás zúri totálna vojna so všetkými svojimi desmi, no, aj idyllickými zážitkami, ktoré totálnu vojnu priamo sprevádzajú. Stále sa prívukuje, a aj nestranný pozorovateľ to môže bezpečne zistiť, že v nej nejde len o víťazstvo surovej sily a fyzickej nadvlády, ale ide o víťazstvo dvoch svetových názorov. „Za armádami a eskadrami železa a ocele sa odohráva svetový boj, v ktorom zápasí nová idea ľudského spolužitia s pozostatkami minulosti.“

Pred našimi očami sa *lame doterajšie ponímanie sveta* a chystá sa pokus o nové zriadenie života. Práve v predchádzajúcej pomínajúcej sa liberalistickej dobe otvorene alebo skryto sa ponímala hmota za jediného činiteľa skutočnosti. Všetko, aj najkrajšie oblasti ľudského života, pravda a mravnosť, umenie a náboženstvo sa pokladalo len za nevyhnutnú výslednicu jemnejšej organizácie hmotných častíc. Za vrchol hmotného procesu pokladali ľubovoľnú životnú hru jednotlivca a hmotný úspech, ktorému sa bez výhrady podriaďovalo všetko.

Na mieste tejto rozkladnej a pred našimi očami sa rúcajúcej náuky tvorí sa nové ponímanie života. Jedným z najdôležitejších problémov, ktoré má rozriešiť táto vojna, je duchovne-

² Výňatky z encykl. Aeterni Patris.

-psychologický problém očisty mozgov od týchto myšlienok. Musíme si krátko, ale podľa možnosti od základu ozrejmiť hlavné body nového ponímania života.

Treba si ponajprv uvedomiť proti liberalistickej minulosti, že pravým činiteľom skutočnosti je nie hmota, ale dve vrcholne tvorivé sily: idea a osobnosť. Ľudstvu na cesty svietila vždy pochodeň ducha nesená statočnými ľuďmi. Vždy, vo všetkých dobách mali a aj teraz majú idey rozhodujúci vplyv na vytváranie ľudských osudov. Idey sa však môžu uskutočňovať len životaschopnými a silnými osobnosťami. Po druhé si uvedomme, že svet sa krúti nie okolo jednotlivca, ako sa dosiaľ myslelo, ale okolo spoločenstva národov. Pospolitosť je jedinou možnou základňou myslenia a konania. Osobnosť môže prosperovať len zapojením sa do celku. Tým sa nechcú naštříbiť jej výsostné práva, ale iba obmedziť autarkia individua. Po tretie: nijaký jednotlivec nesmie žiť len z imania minulosti, ale musí sa opierať o základ osobného výkonu a práce. Práca tá má priniesť úžitok celku, v ktorom sa však aj jednotlivec uplatní a získa zodpovednú slobodu. Po štvrté: v novom štáte ide o vnútorné somknutie a národné sjednotenie, ktoré umožní produktívnu prácu. Zneвозмоní sa síce škodlivá hra „žijem ako chcem“, ale najmodernejšou vládou ľudu cez vodcovský princíp dosiahne sa súlad záujmov medzi nerovnými činiteľmi. Napokon, nesmie vládnúť bezprávie založené na kapitále a na zlate, ale i v svetovom zápase národov musí stát' v čele najlepší a pre všetky národy musia platiť rovnaké možnosti.³

Toto nádherné ocenenie životných hodnôt môže kresťanské smýšľanie len vítať. Ono znamená, za čo kresťanstvo vždy bojovalo, prekonať bezduchú atomizáciu, ktorá vedie k ľubovoľnému vymknutiu sa zpod každej zodpovednosti. Ide len o to, aby toto krásne ponímanie ideí človeka, pospolitosti a štátu nebolo len oduševnenými výrokmi založenými na chvíľkových úspechoch a neznamenalo len stroskotanie starého sveta, ale aby sa zapojilo do pravého bytnostného základu skutočnosti. Lebo kto skúma osudy svetonáhl'adných hnutí, dobre pozná chvíľkové zablsnutie sa revolúcií, sviatočne strhujúce psychózy nových pokusov. Pravdou je, že na poli sociálnom majú cenu iba fakty. Ich reč je najpresvedčivejšia. Je zrejmé, že smernicou každého podujatia musia byť skutky a zasa len skutky. No jednako si musíme uvedomiť, že tieto skutky zas musia vychádzať z opravdivého a exaktného poznania dynamičnosti života, priamo z metafyzickej štruktúry skutočnosti, lebo ináč prv-neskôr ich smetie život s povrchu zeme i pri počiatkových úspechoch.

Dva roky tomu, čo svetochýrny národohospodár Werner Sombart vo svojej krásnej knihe „Vom Menschen“ nám znovu dôrazne pripomína, že „človek je bytnosťou prináležajúcou dvom svetom. Jej údelom je rozopra túto v sebe nosiť a s touto rozoprou zápasit' až do smrti. Je podstatou človeka viesť v sebe tento zápas duchovosti so svojimi prírodnými danosťami“. ⁴ Tento fakt si musí novodobý človek obzvlášť uvedomiť. Nijako nesmie na to zabúdať, že sa skladá z dvoch složíek. Skúšobným kameňom každej význačnej osobnosti a každého dôležitého hnutia je: ako sa mu podarí v sebe spojiť složky prírodnej a duchovnej danosti. Ako odmietame človeka zdanlive najduchovnejšieho, zdanlive zapojeného do Boha a do mystiky, keď je prírodne zvrátený, čudácky, zavinene naivný, kultúrne a ľudsky menejcenný, práve tak treba odmietnuť aj človeka prírodne života schopného, ba vynikajúceho, keď je príliš vážňom svojej vitality, keď nemá formátu a duchovnej opravdivosti. Ako pochybujeme o úspechu nábožensky hoci najideálnejšieho hnutia, keď nemá potrebného prirodzeného fondu a uspôsobenia, práve tak pochybujeme o trvalom úspechu aj najstrhujúcejšieho, metodicky najveľkolepejšieho zjavu, keď duchovnú stránku nemá správne vyváženú a odvodenú z opravdivých základov bytia. Viacisícročná skúsenosť svedčí, že trvale budovateľských účinkov v ľudstve

³ Srov. programové vývody ríšskeho šéfa tlače dr. Dietricha na slávnostnej schôdzke Nemeckej Akadémie, v Prahe dňa 20. jan. 1941.

⁴ W. Sombart, Vom menschen. Berlín 1938, Buchholz, str. 432.

dosiahly iba duchovne vyrovnané zjavy. No treba si uvedomiť, že správny pomer týchto dvoch už teoreticky ťažko sa dá spracovať. Tým príkrejšie je to prakticky uskutočniť. Práve nádherne vyrovnanie týchto dvoch skutočností je prednosťou náuky sv. Tomáša.

Životná múdrosť sv. Tomáša je bez krajností, bez zveličovania, bez vzrušujúcich ilúzií a pátosu. Je to náuka veľmi vecná, objektívna, skromná, pritom však bojovná, a húževnatá, no i nesmierne poetická, ako to dokazuje Dante, ktorý vo svojej Božskej komédii zbásnil vlastne tomistickú sústavu.

Jadrom, čiže strediskom tomistickej sústavy je ponímanie *kozmu*.⁵ Svet podľa sv. Tomáša je nie skazou, zlom (Plato), ani slepým vývojom nevyhnutných pochodov (panteizmus, materializmus), ale umeleckým dielom, prejavujúcim ratio, usporadújúci rozum, v ktorom všetko má svoje miesto a smysel. Dielo utešené, v ktorom všetko možno vysvetľovať a spracovávať vlastnými princípmi a prostriedkami. Pritom je kozmos zavalený najväčšími prekážkami, takže zdá sa byť až chaosom, ktorého smysel a poriadok pochopí iba duch podporovaný zjavením. Podľa sv. Tomáša dráma sveta je toľká, že sám Boh musel prísť ju prekonať. No, človeku je uložené v prekonávaní tejto drámy pokračovať.

Človek je složením kozmu a ducha, je substanciou, složenou z hmoty a formy, z potencie a z aktu. Duša je formou substancijnou človeka. Až ona dáva plné bytie jeho nielen duchovnej, ale aj telesnej postati. Človek nežije len duchovnou, ale aj telesnou existenciou, aj z telesných daností a podmienok. Príroda je vždy spolúčiniteľom. Z toho vyplýva, že *mravné* musí byť v súlade nielen s duchovnou, ale aj s telesnou realitou.

Poznanie nijako nie je len produktom božskej mystickej iskry v človeku (sv. Augustín), tým menej nejakého bezmenného iracionálneho deja (novodobý iracionalizmus), ale je dielom zdravej, prirodzenej schopnosti rozumu. Tento ľudský rozum na základe skúsenosti sa dopracúva univerzálnych pojmov a analogiami si stavia most ponad bytostné tvary, ktoré sú veciam spoločné, až k najvyššej realite božej. V tomto najvyššom poznaní pochopuje postać a smysel svojho bytia, svoju samostatnosť a jednako bytostnú odvislosť. Tu sa sníma zdravý naturalizmus s najvyššou zbožnosťou. Zdravý naturalizmus v tomistickom smysle znamená: byť otvorený všetkej prirodzenej skutočnosti, priznať sa k nej, naozaj hľadať všetky jej oblasti, vedu i techniku, umenie a odborníctvo, politickú metódu a sociálnu organizáciu, princíp vodcovstva a obetavosti. Znamená spolu odmietnutie surového primitivizmu, výlučných špiritualistických krajností a kultúrnej ľahostajnosti. Keď sa priznávame k prírode, tým si uvedomujeme, že sme na ňu nevyhnutne odkázaní (*conditio sine qua non*). Úspešný a priebojný svetonáhľad sa neobíde bez týchto prirodzených složíek. A jednako, celá šírka tejto reality musí mať koreň v Bohu, ktorý je prapokladom a nesmiernym udržiavateľom všetkého prirodzeného konania. Toto sú hlavné zásady tomizmu. Nikdy nestrácali na aktuálnosti, ale na dnešnom prelome časov znamenajú priam východisko.

Násilné krajnosti, či už naturalistické alebo spiritualistické, môžu zakryť mnohé medzery, môžu sa dopracovať mnohých veľkých, hoci chvíľkových úspechov, no nemôžu nahradiť opravdivé bytostné vyrovnania.

Že Tomášova filozofická náuka dosiaľ nezaujala to miesto, ktoré jej prináleží, toho príčinou je, že sa stala obeťou osudu aristotelizmu. Stalo sa to tak: tomizmus a aristotelizmus pobádal v stredoveku zapodievať sa viac s prírodou; ako pribúdalo poznávanie prírody, zistili sa niektoré nedostatky vo vysvetľovaní fyzických zjavov, napr. v ponímaní geocentrickej sústavy. Pre tieto druhoradé nedostatky začali pohŕdať s aristotelizmom a spolu s ním aj s náukou sv. Tomáša. Podceňovali ju. Až keď začiatok nášho storočia postupne objavoval nehynúce hodnoty náuky aristotelovskej (Reinke, Driesch), súčasne ako spojenú nádobu

⁵ Hans Meyer, Thomas von Aquin, Bonn 1938, Hanstein. Str. 64, 319.

objavili aj svetskí učitelia ohromný význam a nádhernú výšku koncepcie tomášovskej. Ešte donedávna ponímali niektorí sv. Tomáša (napr. Rádl) iba ako školského učenca, kompilátora. Vďaka prítomnosti čím ďalej, tým viac vidí v ňom vodcu a suverénneho učiteľa.

Zisťujeme, že celkovú myšlienkovú sústavu sv. Tomáša nepochopili ani mnohí katolíci. To preto, lebo ešte vždy prisilne pôsobí tradícia extrémnej augustiniánskej filozofie. Ďalej preto, lebo, ako svetskí intelektuáli minulého storočia upadli do romantiky naturalizmu, tak veľká časť katolíckych intelektuálov upadla do romantiky náboženskej. Oddávali sa krásnemu, no nepravdivému snu, ako by jedine organizácia zbožnosti mala úplne zvládnuť ľudský život a mohla bezo zbytku riešiť aj najťažšie problémy, ktoré predkladá naša doba. Podľa mojej mienky toto je príčinou aj viaznutia Katolíckej Akcie na Slovensku i inde, lebo sa metodicky nespracovali a do diela nezapriahly odborné, veci teoreticky a prakticky ovládajúce sily. Len organizáciou zbožnosti sa mienilo nahradiť všetko. Kat. Akciu treba pokladať za praktický tomizmus. Tento *praktický tomizmus* žiada *síce život bezpodmienečne zakladať na náboženstve, na čo najhlbšej zbožnosti, ale pritom vynaložením všetkého úsilia hľadať, priamo lačniť za prostriedkami a vedomosťami stojacimi na výške doby*. Ako sv. Tomáš svoju sústavu nestaval len na náuke sv. Otcov, ale priam senzáčnym obratom siahol vtedy k novým výdobytkom aristotelovskej a orientálnej filozofie, čo mu mnohí zazlievali a sa pohoršovali, tak aj v dnešných časoch, pri nevyhnutnom náboženskom podklade treba hľadať kladný pomer k celej súčasnej skutočnosti a jej výdobytkom.

Životnú múdrosť sv. Tomáša uviesť do života je naliehavou úlohou dneška, ktorú všetci musíme s pozornosťou sledovať. Je to úloha nesmierna. Treba ju dobýjať postupne, statočne a zásadne.

Prevzaté z: Kultúra 1941, s. 2-7.

UČENIE DUNS SCOTA O PARCIÁLNEJ PRÍČINE A JEHO KRITIKA POZNANIA

P. BASILIUS LUCZENSKY

Basilius Quido Luczensky (nar. 1920) – františkánsky filozof, náboženský publicista a kazateľ scotistickej orientácie. Pochádza z Opatavy (Morava). Po roku 1945 študoval filozofiu na františkánskom Studium generale v Žiline. Neskôr pôsobil v Bratislave-Petržalke ako kazateľ a vypomáhal ako katechéta. Z iných jeho prác uveďme aspoň star' Nutnosť náboženstva pre charakter (Františkánsky obzor 1947, č. 4).

(jl)

Moderný človek často pozerá na Stredovek s tými istými pocitmi ako dospelý človek na dni svojho detstva. Všeobecne sa tvrdí, že ľudia tejto doby žili v akejsi blaženej driadote, že verili v smysl života a mali pred sebou tiež jasný cieľ¹. Táto driadota však netrvala dlho. I stredoveký človek sa prebral a spoznal skutočnú tvár a tragiku života.

¹ R. Messner, OFM: Schauendes und begriffliches Erkennen nach Duns Scotus; str. 1.